

XI.

Arad megye cigány népe.¹⁾

Arad megye területén a cigányság jelentős számban van letelepítve. Az 1900-iki népszámlálás számukat „egyéb“ címén 2734-re teszi. Azóta ez a szám bizonyosan emelkedett. Betelepedésük régi korba nyúlik vissza, még a törökök idejébe. Márki Sándor a simándi gyűlevész népben, kik Simándot oly hirhedtté tették, cigányokat ismer fel.²⁾ Népesebb cigánytelepek vannak megyénkben Magyarpécskán, Ópécskán, Kürtösön, Pankotán, Kisjenőben (újabb telepítés) és Ószentannán. A telepek mindenütt rendetlenek; elrendezetlenek. Csupa keskeny köz, tekervényes sikátor választja el a házakat egymástól. Udvarról, jól be-

70. ábra. Ópécskai cigánytelep.

osztott telekről, utcákról szó sem lehet; annál kevésbbé tisztaságról, vagy bármilyen néven nevezhető kultur-állapotról.

A megyei cigányság élete nagyjában megegyezik az egész ország

¹⁾ Az idetartozó adatokat Csóky Gusztáv úr volt szíves rendelkezésemre bocsátani. (Szerk.)

²⁾ Ethnografia I. k.

cigányságának életével. Az egyes telepek belső-külső élete tehát megegyezte teljesen egyező. Különleges eltérések alig-alig vannak. Tüzetes képet a pankotai cigány-életéről festett e mű részére az ottani állami cigányiskola jeles tanítója, Csóky Gusztáv úr, kinek adatait e helyen csaknem szósz szerint közlöm.

Az aradmegyei cigányok arca barnás színű, hajuk fekete vagy gesztenyebarna, de van közöttük egészen szőke is. A férfiak között igen sok a haját rendesen nyirja. A ruházatuk rendesen uraságoktól levetett rongyok. Ünnepnep azonban gatyá és bő újjú ing a férfiaknál. A nők rendes szoknyát és testhez álló „Vizikli“-t viselnek. Van igen soknak vagy babos, vagy virágos nagykendője. A fejkendőt hátra kötve viselik. Az asszonyok oldalán kis gombokkal kivarrt piros tarisznya van, ebben tartják a kártyát, kagylót vagy egyéb bűvös szereiket. Minden asszonynak, aki kártyavetéssel foglalkozik, van az oldalán nagy tarisznya is, melyben az ajándékokat, fagyalyakat, a kisebb döglött apró jószágot cipelik haza.

Alkalmról-alkalomra egy-egy nagyobb ruhadarabot pl. télikabátot, szép kendőt, vagy ha lakodalom van, cipőt s új ruhát kér kölcsön egyik a másiktól. Szeretik a piros és élénk sárga színeket; a hajokban csigát, kis pénzdarabokat piros rongyot, a nyakukon gyöngyöt viselnek. A férfiak szeretik a sárga vagy lakk csizmát. Az ujjukon ezüst, réz vagy vas gyűrűt (rendesen saját készítmény) hordanak.

A cigányok *foglalkozása* többféle. Van igen sok olyan, ki építkezési napszámos. Van olyan ki tapasztó napszámos t. i. falu helyen többnyire sárral tapasztják a házak falát s ezt a munkát végzi a cigányok egy része. Van egy másik rész is, amelyik lopja a napot, csak hetenkint egyszer vagy kétszer megy piacra, kupeckedik vagy eladást közvetít. Az asszonyok egy része, a napszámosok felesége, fát szed, vagy a házi munkát végzi, míg a másik része kártyát vet, babonázik, kuruzsól, jósol, kéreget s elhullt apró jószág után néz. Majdnem minden cigány jár muzsikálni, rendesen télen, mert ilyenkor igazán semmi egyebet nem tesznek, mint henyélnék s ha van valami hely, hol muzsikus kell, olcsó pénzért, rendesen már az ital kedvéért is elmennek. Több ilyen muzsikus banda van, ezek hol egyesülnek, hol összevesznek s újból szétválnak. Muzsikálni azonban alig tud egy kettő. Van primásuk, aki tud egy pár oláh nótát, a többi muzsikus csak rithmusban ráncigálja a vonóját. A későbbben letelepedettek között igen sokan készítenek juh vagy disznóbőrből tarhonya-rostát, kenderfonálból szárító kötelet. A férfiak csinálnak patkó vagy más vasdarabokból késeket, kenderkóc tisztítására való fésűket, talismánokat. A cigányok házakban, viskókban, putrikban laknak; ezek rendesen egy szobából és előrészből vagy konyhából állanak és vályogból, vert falból s ritkán, fából készültek. Akad cserép-

pel fedett ház is, de nagyobbbrészt szalmával, cirokszárral, ronggyal vagy más pizsokkal vannak fedve.

A házakon egy-két kis ablak van. Van olyan is amelyiknek kéménye is van. (A cigány álma, hogy legyen háza: „Kászá kú csiríp“ cserepes ház.)

A konyha rendszeren üres, vagy bogrács van benne; sokan azonban istállónak használják. Sok helyen a szoba fehérre van meszelve s

71. ábra. Magyarpécskai cigányház.

lehet benne látni a falon tányérokat, tükröt, képet, esetleg asztalt, lócát; egy-két széket is találhatunk a boglyas kemencével vagy pléh-kályhával fűtött szellőzetlen piszkos szobában. Vannak azonban olyanok is közöttük, akiknek egészen rendes lakásuk van. A ház padlása elől-hátul nyitott szokott lenni.

Cigányaink nyáron át dolgoznak, télen pedig azok, kik zenélni tudnak, eljárnak paraszt multságokra. A kupeczek télen is kupeckednek. Húsvét után a cigányság egy nagy része, főleg azok, kik kupeckedéssel foglalkoznak, a megyei *Dohányos puszta*-(József főhercegé)-ra mennek birkát mosni. Ebben az időtájban más helyekről is jönnek oda cigányok s ez rendes évi találkozásnak felel meg. E helyen sátrakban laknak 2—3 hétig. Nagyon szeretik e helyet meglátogatni nemcsak rendes találkozásuk kedvéért, hanem azért is, mert míg a birkamosás tart, az uradalom ingyen legelőt ad lovaiknak. Ők tehát ez alkalomra

több gebét vásárolnak össze s azokat itt megjavítják s a mosás után valami nyereséggel ismét eladják.

A cigány ebédjét nyáron többnyire a szabadban főzi meg. Van köztük igen sok, ki rendes ebédet és vacsorát főz, főleg a napszámba járók. Némelyiknek felesége koldulni jár, ezek akkor esznek, amikor otthon találhatnak ennivalót, tekintet nélkül az időtájra. Kevés kivétellel, a döglött mind megeszi, télen a lóhúst is. A döglött disznót tarisznyá-

72. ábra. Magyarpécskai cigányház.

ban, vagy akárhogyan eldugva, haza hozza és megpörköli szalmalángon. Ha sok húsa van s fél, hogy esetleg megromlik, nem birja hamar mind elfogyasztani, akkor a szomszédjának elad egy-két sonkát. Rendes ételök a „Pogácsa“; ez: liszt, só, és vízből készült tészta-féle, parázson megsütve. Italuk a pálinka. Ahogy pénzhez jutnak, ivást rendeznek.

Társadalmi szervezetük és egyéb tulajdonságaik. Minden évben, márciusban birót választanak maguknak. Ha a községi előljáróság a bíró személyét nem kifogásolja, akkor a megválasztott bíró, ki rendszeren a legnagyobb száju, katona- vagy börtönviselt, erősnek gondolt

ember, áldomást fizet. Az alkoholnak kivétel nélkül: férfiak, nők, gyermekek lelkes barátjai. Nincs nap, hogy részeg cigányt ne lehessen a telepen látni. Ünnepnappal vagy szombaton, mikor piac van, nagyon sokan részegek. Ilyenkor veszekednek. Veszekedés közben az asszonyok felemelik szoknyájukat, port hintenek egymásfelé, mintha az utolsó göröngyöt kívánnák egymásra dobni. Csúnyán szidják egymást. Vannak ellenséges családok, kik egymásra leselkednek s találkozás alkalmával a család minden tagja részt vesz a verekedésben. Nagyon szeretnek táncolni és énekelni, sokszor télen is táncolnak kint a házuk előtt. Minden alkalmat felhasználnak, hogy mulathassanak. Félliter pálinkáért meghívják egy muzsikustársukat s az hegedül nekik.

Érdekes zenét hallottam egyszer. — Volt egy klarinétos, az játszotta a primet, egy öregebb cigány pedig egy dagasztó teknő (gyereket is ringatnak benne) hátára hamut szórt s a földön ülve, a megfordított teknőt a térde közé vette s két botnak a végével rithmikusan dörszölte azt. A zene megvolt s ők vígan mulattak.

A lókupec üzleti spekulációja. Veszek egy lovat 4—5 pengőért, legeltetem az árokszálon (éjjel valakinek hereföldjén) egy-két hétig s megpróbálok valakit becsapni. Ha nem sikerül, lenyúzom a lovat, a bőre 6 pengő, a csont 3 korona s még mindig nyertem 5 koronát.

Igen sok közülök csal s ha lehet, lop is. Nem igen hálás, hanem inkább tiszteletlen és követelődző. A személyi bátorság a legtöbbször gyenge. Mindenkire gyanakszik. A gyermekeknek az iskolában tanult dolgokra azt mondják, hogy nem igaz, amit tanul s a legtöbb dolog úgy van, ahogy ők tudják. Vitatkozni vagy meggyőzni nem lehet s nem érdemes őket.

A testi erő, a katona, a nagy hang tekintély előttük. A csendőröktől némelyik annyira fél, hogy pl.: Egy cigányt megszólított két csendőr s ez félelmében összevizezte magát, más dadog, vagy nem tud beszélni sem ijedtében.

A cigánybíró kötelességéről. A cigánybíró megmutatja vagy felkölti éjnek idején azt a cigányt, akit a csendőrök keresnek; neki mindenről kell tudni. Vigyáz, hogy idegen cigányok ne éjjelezzenek közöttük, mert félnek a csendőrök háborgatásaitól.

Vadházasságban élnek. A cigány legény a neki tetsző lányt ellopja, másnap aztán a szülők összejönnek, vendégeket hívnak és isznak, táncolnak és kész a lakodalom. A mézes hetek után rendszeren az elválás következik. Egy leánynak sokszor 8—10 férje is van, míg végre egyik mellett megmarad. A keresztelési ceremonia abból áll, hogy igyekeznek valami pénzes keresztszülőt fogni. A nagyobb ünnepeken tánc van. Husvétkor divik a piros tojás. Ha valaki meghal, egész éjjel mellette vannak virrasztó asszonyok és emberek; isznak és kártyán

huszonegyet játszanak. Játék közben, ha csak lehet, csálnak. A halottat pap temeti el s cigányzenével kísérik ki. A temetés után „pomána“, evés-ivás van.

A lakodalom alkalmával és keresztelő utáni mulatságon úgy a menyasszony, mint az ujszülött számára pénzt gyűjtenek. Mindenki, aki a menyasszonnyal, illetve már az új menyecskével táncol, köteles egy tányérkába pénzt dobni.

A halott koporsójába élelmet is tesznek. Meghalt egy kis gyermek. A nővére festett neki piros tojást, hogy a közel levő húsvét-ünnepen legyen neki mivel játszani.

Hisznek a hazajáró lelkek létezésében s igen gyakran egy-egy elhunytal találkoznak. Igen sokan már ördögöt is láttak, sőt verekedtek is vele.

Pl. Egy cigány este hazajövet a tanya között találkozott egy elhunyt oláh lelkével. Ő meg akarta fogni, de az megfogta a fülét és földhöz csapta, majd egy házon átugorva, eltűnt.

Egy-egy szokatlan fény éjjel a határban pl. pásztortűz, már félelmet kelt bennök.

Pénteken nem fészülködik igen sok, mert kihull a haja. Szt. Tódor ünnepen, sőt az egész héten nem dolgoznak, mert elviszi őket a Szt. Tódor lova.

Kedd este van „Márc-szará“; nem dolgoznak, mert eljön értök a „Marcszará“ (boszorkány). Pl. Egy asszony kedd este kenyeret dagasztott. Éjjel eljött a „Márcszará“ és megülte, meglovagolta.

Pálinkába babonát tesznek. „*Dráb csó háj jákó*“ valami gomba féle, amit sebek gyógyítására használnak. Ilyet hordanak magukkal az asszonyok és árulják és gyógyítanak vele. Ezt a „*Dráb csó háj jákó*“-t ott lehet találni, ahol cigányok valamikor táncoltak.

Ha dörög az ég, fejüket kalapáccsal ütik, hogy oly kemény legyen, mint a vas.

Sokan azt hiszik, hogy a szivárványon fel lehet menni az égbe, az Atya Isten birodalmába.

Korommal lisztet kevernek össze s ezt parázon megsütik s mint gyomorfájás ellen kitünő szert árusítják. A neve „*kúmúji*“ (rovúmúji).

„*Buracá csómális*“ egy gombának a tönkje. Torokfájás ellen használják.

Vannak, kik azt hiszik, ha macskahúst esznek, kitünő tolvajok lesznek. Nagyon élénk a képzelő tehetségük.

Dalaik nagy számmal vannak, pl. :

Sudé dikló po gászó
Kérlesz baroo lázsávo.
Váj! Devluce náj lové
Szi kal gatszé garodé.

Zse tu Gyorgyi lel opré!
Háj o Gyorgyi gároclé
Háj o Lojzi te na pele.

Dobd a kendőt az oláhra, csinálj nagy szégyent neki. Jaj! Istenkém, nincs pénzem. Van az oláhnak eldugva, eredj te György, vedd el. És a Györgyi elteszi (miután már elvette), hogy a Lojzi meg ne igya (t. i. az elvett pénzt).

1. Sudé dichlò....

Gyűjtötte: Csóky Gusztáv.

Élénken

Su-de dichlò pó gászó Kérlesz baroo lázsávo Váj! Devluce náj lo-vé

Szi kal gazse garo-dé Zsetu Györgyi lel op-ré! Háj o Györgyi gárocle,
Háj o Lojzi te na pele.

2. Na csu-mide la no drom...

Élénken

Na csu-mi-de la no drom Kő dik-he-la la ko-rom

Háj sí-ne la ko-to-rá Háj sin-de la pe dro-má
Háj csi-de la lo-go-zsónyé Háj nig-re la lip-po-vanye.

3. Hallgató nóta. (Szöveg nélkül.)

Lassan

Na csu-midel la no drom
Kő dikhela lá ko rom
Háj sinel la kotorá

Háj sindel lá pe dromá
Haj csidel la logozsányé
Haj nigrel la lippovanye (Háj = és).

Ne csókold meg az úton, mert az ura meglátja és darabokra vágja őt, és szétdobálja az utakon, és felveszik (megtalálják) a lugosiak és elviszik a lippaiaik. Érdekes dolgot hallottam egyszer egy intelligensebb cigánytól a dalok keletkezéséről.

Egy alkalommal a cigány házak között álltam s mellém jött több

cigány férfi. Az egyik, aki a legjobb zenész közöttük, azt mondja: „Mondja csak Tónikuca bácsi, hogy hát hogyan is lesz a nóta? — Én azt mondtam neki, hogy vannak emberek, akik tudnak nótát csinálni. Erre ő azt mondja: „Én is tudok muzsikálni, de nótát még nem tudtam csinálni. Hanem azt hallottam, hogy ott a Tiszába, az egy viz, ott vannak olyan leányok, akik lent olyanok mint a hal, fent mint a leányok olyanok. Ezek a leányok éjjel kijönnek a vízből és énekelnek. Aki hallgatja őket, az meg birja tőlük tanulni a nótát.

Gyermeknevelés. Felnő a gyermek, mint a vad fa. Télen nyáron meztláb, rongyosan. Igen edzettek.

Pankotán három év óta a gyermekek nevelése a számukra felállított cigányiskolában történik.

73. ábra. Cigányiskola, Pankota.

Az iskola fő feladata a gyermekek nevelése, a tisztaságra szoktatás. A szülők nem a legszivesebben járatják a gyermekeket iskolába.

Az aradmegyei cigányok betelepítéséről azokban a községekben, hol külön falu-részük van, adatokat nem találhattam. József főherceg telepítési kísérletei (Kisjenő, Nagykamarás) általában ismeretesek. A telepítés sok nehézséggel jár, mert vándorösztönük ellenállhatatlan. Jellemző adatként hallottam Nagykamaráson, hogy amikor házakban, szobában lakni kényszerítették a letelepített cigányokat, sátrukat a szobában ütötték fel. Nem tudtak megválni ősi hagyományaiktól.